

ФРАНЦУЗ-ЯКОВЕЦЬ ТЕТЯНА АНАТОЛІЇВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Київського інституту інтелектуальної власності та права,
доктор юридичних наук, доцент*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ФЕНОМЕНУ АБСЕНТЕІЗМУ В УКРАЇНІ

Невід'ємною ознакою демократизму сучасної держави є дотримання і гарантування загальноновизнаних принципів виборчого права. За змістом виборче право є політичним, разом з тим, при реалізації виборчого права вагомий вплив мають психологічні чинники, адже сучасний інститут виборів давно перетворився із інструменту забезпечення владарювання у механізм ефективної маніпуляції свідомістю громадян. Психологічні аспекти також важливі, коли ми аналізуємо проблему абсентеїзму, яка останніми роками набуває особливої гостроти у зв'язку з падінням виборчої активності. Тенденція до зниження рівня політичної активності у світі також присутня але її причини є відмінними.

Електоральний абсентеїзм є давнім природно-історичним явищем, яке викоринити повністю неможливо і не потрібно, адже тоді втрачається сама суть демократії. Разом з тим, широке поширення абсентеїзму може пов'язуватись з дисфункціональними процесами політичних систем. Світова тенденція поширення явища абсентеїзму свідчить про зростання недовіри до політичних інститутів, соціальної напруженості в суспільстві, серйозну кризу легітимності політичної системи, її норм та цінностей. В таких умовах вибори перестають бути засобом досягнення консенсусу в суспільстві, у зв'язку з чим стає очевидним, що відмова виборців від участі у голосуванні створює серйозні проблеми для демократії [2].

Явище абсентеїзму стає все більш характерним для українського суспільства з огляду на ряд особистісних, ментально-культурних, політичних та соціально-економічних причин. Високий рівень недовіри до владних інститутів, так і високий рівень довіри до них та задоволеність громадян станом справ, є одночасно як особистісною, так і політичною причиною з різною мотивацією. В країнах розвиненої демократії, політичної та економічної стабільності, більшість громадян не знають прізвища політичних лідерів та державних керівників, не цікавляться виборами, при тому, що інститути громадянського суспільства у різних сферах функціонують на високому рівні.

Видається необхідним розрізняти аполітичні і політичні передумови. У першому випадку, виборець не йде на вибори тому, що йому щось перешкодило (хвороба, від'їзд, віддаленість виборчої дільниці тощо), або тому, що його це не цікавить. У другому ж випадку виборець

використовує свою неучасть у виборах як політичну демонстрацію, коли його не влаштовують висунуті кандидатури, їх позиції, коли він вважає, що в існуючій ситуації вибори не можуть бути чесними.

Серед ментально-культурних передумов можна виокремити стан відчуження від політики внаслідок тривалої політичної несвободи. Скажімо, коли відбувається тотальна зневіра громадян у те, що вони можуть щось змінити в житті своєї країни, внаслідок чого формується політична апатія, своєрідним проявом якої є ментальна психологія конформізму. Такі настрої та мотиви часто є характерними для виборців в Україні.

Сприятливим середовищем для розвитку демотивації для участі у виборах є нестабільна соціально-економічна ситуація в країні, періодичні та затяжні кризи, дисфункція та державних інститутів, олігархізованість політичного класу. Разом з тим, які свідчить українська історія, тривале загострення політичної ситуації трансформоване в політичну апатію при настанні сприятливих умов цілком може перерости в активну поведінку негативно налаштованих верств населення. Тому, двосторонній зв'язок влади та громадянського суспільства є важливим для забезпечення стабільності функціонування держави та розвитку суспільства в правовому полі.

В даному контексті варто звернути увагу на фокус-групові дискусії проведені Центром Разумкова напередодні президентських виборів 2019 року, які свідчать про те, що найчастіше громадянами висловлюються досить загальні але зрозумілі уявлення щодо ідеальної влади. А саме те, що «така влада має працювати в інтересах людей та бути близькою до людей, чути і знати їхні потреби». Разом з тим, в цьому ж соціологічному дослідженні бачимо, що «учасники фокус-груп характеризують ідеальну владу через її протиставлення наявній владі» [4, с. 106]. Така тенденція, як свідчить практика, є негативними, адже не дозволяють об'єктивно оцінювати усіх учасників виборчого процесу.

Пильний інтерес до проблеми абсентеїзму, який демонструють багато хто з вітчизняних і зарубіжних вчених, пов'язаний, також, з тим, що збільшення кількості абсентеїстів є свідченням недосконалості сформованої політичної системи, показником зростання недовіри до демократичних інститутів, наростання соціальної напруженості в суспільстві.

Серед причин поширення абсентеїзму, можна виділити також і низьку політичну і правову культуру, як особистісну причину, що породжує байдужість до політичного процесу і відчуження від нього. Окрім того, сучасні реалії свідчать, що виборці з низьким рівнем політичної освіти, громадянської компетентності, відсутністю елементарної здатності до критичного мислення та адекватного аналізу, перебуваючи в умовах пануючого інформаційного популізму та маніпуляцій громадською думкою в ЗМІ, не здатні адекватно проаналізувати ситуацію. Саме тому, така частина виборців надає перевагу при голосуванні не рівню компетентності кандидата, а популістським обіцянкам, окрім того, акцентує увагу не на базових характеристиках кандидата, які є важливими для зайняття виборної посади (профільна освіта, стаж

роботи за фахом, грамотність, здатність адекватного реагувати на сучасні виклики, чесність і т. д.), а на зовнішню привабливість, вміння маніпулювати громадською думкою, пусті обіцянки не підкріплені фактами і т. п. В сфері підвищення електоральної активності громадян, важливим аспектом залишається підвищення правової культури виборців загалом.

Як приклад можна навести дослідження проведені Центром Разумкова щодо політичної культури та обізнаності громадян проведени у 2017 році, які свідчать, що скажімо більшість, а це 57 % громадян, ніколи не читали програми політичних партій, а 44 %, які їх читають, не вбачають відмінностей між ними [3, с. 4].

Процес формування електоральної культури є складним і багатостороннім. Формування політичної та правової культури, громадянської активності та відповідальності має розпочинатися ще на рівні середньої освіти. Активну роль у цьому процесі мають відігравати державні та громадські інститути, які покликані не лише ознайомлювати громадян із виборчим законодавством, але і не заангажовано роз'яснювати його норми. І в цьому контексті варто зауважити, що проблема абсентеїзму має свою специфіку. Успішна боротьба із цим явищем на фоні масово низького рівня політичної культури і соціальної безвідповідальності громадян, може «зіграти злий жарт» і призвести до більш негативних наслідків. В даному випадку загроза від подолання абсентеїзму буде в рази більш руйнівною. А тому політична освіта молоді є нагальною необхідною. Мова йде про впровадження системи викладання «основ політичної грамотності» та «медіа грамотності», правової культури, суспільствознавства, логіки, виборчого права. Адже культура суспільства включає культуру електоральної поведінки громадян і безумовно, передбачає підвищення якості вибору політичних сил чи окремих кандидатів.

Важливе значення сьогодні має застосування прозорих виборчих технологій – системи суспільних відносин організаційного характеру, які виникають у процесі впливу суб'єктів виборчого процесу на об'єкт з метою досягнення заданого політичного результату [1, с. 8].

В даному контексті, а також з огляду на сучасний стан речей у світі, зокрема, пов'язаний з пандемією, одним із способів подолання абсентеїзму може бути запровадження електронного голосування через Інтернет або спеціальний електронний термінал на виборчому пункті (виборчій дільниці або іншому місці, відведеному для реалізації волевиявлення). Після пред'явлення (заповнення) паспортних даних або, як варіант, ідентифікаційного коду та присудження одноразового спеціального пароля громадянин допускається до голосування. Запропонований спосіб дозволяє залучити молодь та осіб, які не мають можливості у день виборів прибути на дільницю.

Окрім того, можна однозначно стверджувати, що для подолання абсентеїзму в сучасній вітчизняній політичній практиці, суспільство і держава має потребу в політиках із загальнодержавним мисленням і державотворчою стратегією. Обрана влада повинна бути відкритою

і підзвітною перед громадянами, які віддали за неї свої голоси, а політичні еліти повинні бути відповідальні за політичний вибір країни.

Список використаної літератури:

1. Афанасьєва М. В. Конституційно-правове забезпечення виборчих технологій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. О., 2004. 20 с.
2. Гончарова О. С. Абсентеїзм як феномен політичного процесу. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*, 2013. 40–47 с.
3. Політична культура громадян України: стан, особливості, тенденції. Національна безпека і оборона. *Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова*. № 3–4 (171–172), 2017. С. 4.
4. Україна напередодні року виборів: запити суспільства, позиції політичних акторів, контури нової влади. Національна безпека і оборона. *Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова*. № 3–4 (175–176), 2018. С. 106.

Ключові слова: виборче право, електоральний абсентеїзм, абсентеїзм, електоральна культура, вибори.

Ключевые слова: избирательное право, электоральный абсентеизм, абсентеизм, электоральная культура, выборы.

Key words: suffrage, electoral absenteeism, absenteeism, electoral culture, elections.

ОЛЬКІНА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри конституційного права,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЕКОНОМІЧНИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Конституція України є не тільки Основним законом держави, а й суспільства, що обумовлює її вплив на різні сфери суспільних відносин, у тому числі економічні, та виокремлення у конституційно-правовій науці такого явища як економічний конституціоналізм.

За твердженням М. В. Савчина «економічний конституціоналізм відображає реальний стан економічної свободи та баланс інтересів учасників відносин у конкретному типі суспільства, якому притаманна певна структура, інститути та правила, щодо яких склався консенсус та публічна влада демонструє політичну волю до їх демократичної легітимації на засадах верховенства права та справедливості» [1, с. 100].

Бондар М. С. вважає, що «економічний конституціоналізм – це проблема не тільки економічної оцінки конституційних норм та